

Η συμβολή της τοπικής παράδοσης στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Αντώνης Μαρμαρινός, Δρ. Ε.Μ.Π., Κοινωνικός Ανθρωπολόγος, Καθηγητής ΜΕ, ΠΕ13, Γραφείο Συντονιστή Εκπαίδευσης Χώρες Benelux, Βρυξέλλες, Βέλγιο - Bureau du Conseiller de l' Education, Ambassade de Grece a Bruxelles

Λέξεις κλειδιά: τοπικές παραδόσεις, λαογραφία, οικολογία, περιβαλλοντική εκπαίδευση

Θεματικές ενότητες: σχολικά προγράμματα ΠΕ, προγράμματα ΚΠΕ

Περίληψη

Η εργασία αυτή τονίζει την αναγκαιότητα ένταξης ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών των τοπικών κοινωνιών στις θεματικές ενότητες των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στα χαρακτηριστικά αυτά συγκαταλέγονται λαογραφικά έθιμα, θρησκευτικές και πολιτιστικές παραδόσεις και πρακτικές που αποδεικνύουν μια συνειδητή ή ενστικτώδη οικολογική συμπεριφορά και θεώρηση της παραδοσιακής κοινωνίας που αφορά τα δάση, τα ρέματα, το νερό, τη θέα.. Επίσης παραδοσιακές γνώσεις σχετικά με τις ιδιαιτερότητες της ενδημικής χλωρίδας ή πανίδας που κινδυνεύουν σήμερα να χαθούν μπορούν να διατηρηθούν και να αξιοποιηθούν στα σχολικά προγράμματα ΠΕ.

Στόχος

Η επιτυχία οποιουδήποτε προγράμματος αιφόρου ανάπτυξης μιας περιοχής δεν μπορεί να γίνει χωρίς την ανάπτυξη και πολύ περισσότερο σε βάρος της τοπικής κοινωνίας. Όσον αφορά τα ΚΠΕ η σύνδεσή τους με τις τοπικές κοινωνίες και τα οφέλη τους προς αυτές είναι πιο άμεσα και προφανή καθώς η κατασκευή αλλά και η λειτουργία τους συνεπάγεται δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, αύξηση του οικοτουρισμού, περιβαλλοντική εκπαίδευση για τα παιδιά αλλά και τους ενήλικες της περιοχής. Τα σχολικά προγράμματα ΠΕ μπορούν να συνδεθούν με την τοπική κοινωνία με την αξιοποίηση και την ένταξη στις θεματικές ενότητες των πολιτισμικών στοιχείων που αποδεικνύουν την συνειδητή ή ενστικτώδη οικολογική ευαισθησία και συμπεριφορά της τοπικής κοινωνίας. Στόχος της εργασίας αυτής είναι να προτείνει τρόπους σύνδεσης του περιεχομένου των σχολικών προγραμμάτων ΠΕ με τις πολιτισμικές παραδόσεις της τοπικής κοινωνίας.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Τα τελευταία χρόνια, το περιβάλλον, δέχεται πιέσεις τόσο από πλευράς των φυσικών διεργασιών με τις κλιματολογικές-περιβαλλοντικές αλλαγές που επέρχονται όσο και από πλευράς ανθρώπινων δραστηριοτήτων με τις νέες τάσεις και δυναμικές που αναπτύσσονται όπως η αύξηση του πληθυσμού, η διεύρυνση του χάσματος μεταξύ ανεπτυγμένων χωρών και τρίτου κόσμου, η παγκοσμιοποίηση, η ανάπτυξη των σύγχρονων τεχνολογιών της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών. Οι συνέπειες που έχουν οι νέες τάσεις και δραστηριότητες για τα οικοσυστήματα και τις τοπικές κοινότητες είναι σήμερα αντικείμενο μελέτης (Marmarinos and Charou 2003). Η κατανόηση αυτών των διαδικασιών και η διαχείριση της αυξανόμενης πολυπλοκότητας

για μια βιώσιμη ανάπτυξη απαιτεί νέες ιδέες και νέα εργαλεία εκπαίδευσης νέα αντικείμενα και επιστημονικές θεωρήσεις.

Ο πολιτισμός έχει να παίξει ένα καθοριστικό ρόλο στην αιφόρο ανάπτυξη. Οι άνθρωποι κινητοποιούνται περισσότερο να προστατέψουν και να διατηρήσουν φυσικά χαρακτηριστικά και στοιχεία του περιβάλλοντος που συνδέονται και με τις θρησκευτικές και πολιτιστικές παραδόσεις τους. Μέσα στους αιώνες πολλοί παραδοσιακοί πολιτισμοί ανέπτυξαν πιστεύω και πρακτικές που προστάτευαν το περιβάλλον με τρόπο πιο στέρεο και αποδοτικό από οποιαδήποτε άλλα κατοπινά μέτρα που βασίστηκαν αποκλειστικά σε οικονομικούς και νομικούς όρους.

Περιπτώσεις μελέτης

Στη χώρα μας είναι γνωστά τα «*βακούφικα*» εδάφη ή «*αγιάτικα*», δηλαδή κοινοτικοί χώροι, βοσκοτόπια ή και δάση που ανήκαν στην ενορία, θεωρούνταν «*ιερά*», απαραβίαστα και δεν προσβάλλονταν ή οικειοποιούνταν προς όφελος ιδιωτών. Πολλές παραδόσεις κάνουν λόγο για τιμωρία ασεβών που τόλμησαν να καταστρέψουν δέντρα από τέτοιες εκτάσεις ή ακόμη έκοψαν τα κλαδιά τους (Νιτσιάκος 2001). Τα *ρέματα* συνυφαίνονταν με μεταφυσικές δοξασίες και η αλόγιστη χρήση, η σπατάλη ή η ιδιοποίηση του νερού αποφευγόταν με την αφιέρωση της *πηγής* σε κάποιον Άγιο. Το κτίσιμο ενός ναΐσκου- συνήθως της Αγίας Παρασκευής ή του Αγίου Γεωργίου- κοντά στην πηγή ήταν συνηθισμένη πρακτική εξασφάλισης της δημόσιας χρήσης του πολύτιμου αυτού αγαθού. Παραδοσιακά, τα κτίσματα και οι ανθρώπινες κατασκευές είναι αρμονικά ενταγμένες στο φυσικό περιβάλλον. Χαρακτηριστική είναι η επιλογή της τοποθεσίας για το κτίσιμο των μοναστηριών όπου χρησιμοποιείτο το φυσικό περιβάλλον, και η υποβλητική θέα, που προκαλεί ακριβώς το συναίσθημα της υπερβατικότητας, του μεγαλείου και του θείου. Επίσης ο τρόπος που φυτεύονταν τα δένδρα, συνήθως κυπαρίσσια και πλατάνια δίπλα ή γύρω από τα ξωκλήσια, δείχνει μια συνειδητή λογική οργάνωσης του χώρου, τόσο αισθητική, μορφολογική, όσο και οικολογική (Κυριακίδου-Νέστορος 1989:28-29).

Σε πολλές περιοχές υπάρχει μια συσσωρευμένη γνώση του τοπικού περιβάλλοντος που προέρχεται από εμπειρίες γενεών και αφορά συνήθειες και λεπτομέρειες της ζωής της άγριας πανίδας της περιοχής, αξιοποιήσιμες πηγές νερού, συλλογή και ιδιότητες φαρμακευτικών βοτάνων ή διατροφικών εύγεστων ή και εύοσμων ενδημικών φυτών. Ο παραδοσιακός τρόπος μεταφοράς αυτών των γνώσεων ήταν άτυπα κατά την εργασία, από τον μάστορα στον παραγιό, από τον γεωργό στο βοηθό του. Στις μέρες μας αυτή η παραδοσιακή γνώση και εμπειρία γενεών και αιώνων κινδυνεύει να χαθεί καθώς οι εργάτες γης σήμερα προέρχονται από τα κύματα των αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών οι οποίοι δεν έχουν τη γνώση των τοπικών ευαίσθητων οικοσυστημάτων. Εάν η εκμετάλλευση αυτών των φυτών γίνεται για καθαρά και μόνο εμπορικούς λόγους, χωρίς τη μέριμνα και συγκράτηση από την παράδοση, μπορεί να επιφέρει αρνητικές περιβαλλοντικές και πολιτισμικές επιπτώσεις¹.

¹ Χαρακτηριστικό είναι στο σημείο αυτό το παράδειγμα, από το ιδιαίτερης γευστικής αξίας ενδημικό φυτό των Κυθήρων, της «σαλάτας του γιαλού» που απειλείται με εξαφάνιση αφού αντί της προσεκτικά και δύσκολης συλλογής του από απόκρημνα μέρη στα οποία φυτρώνει ξεριζώνεται από τους αλλοδαπούς εργάτες για να πουληθεί σε μεγάλες ποσότητες.

Συμπεράσματα

Τα σχολικά προγράμματα ΠΕ οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν τις ιδιαίτερες πολιτισμικές παραδόσεις της τοπικής κοινωνίας και την συμμετοχή τοπικών παραγόντων. Εάν δεν το κάνουν δεν θα κατορθώσουν να εμπλέξουν τις τοπικές κοινωνίες των οποίων η υποστήριξη είναι αναγκαία για οποιαδήποτε πραγματικά βιώσιμη ανάπτυξη μακροπρόθεσμα. Φτωχά σχεδιασμένη Περιβαλλοντική Εκπαίδευση που υποτιμά την σημασία της κουλτούρας δεν μπορεί να ενεργοποιήσει αποδοτικά την κοινωνία. Στην κατεύθυνση αυτή θεματικές ενότητες από τις ανθρωπιστικές επιστήμες όπως Κοινωνική-Πολιτισμική Ανθρωπολογία, Λαογραφία, Πολιτισμική Γεωγραφία μπορούν να συνεισφέρουν τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο εφαρμογών και ασκήσεων πεδίου.

Βιβλιογραφία

Κυριακίδου-Νέστωρος, Άλκη 1989, *Λαογραφικά Μελετήματα I*, Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα.

Marmarinos A. and E. Charou (2003), "The contribution of traditional community's ritual behavior and contemporary ecological movements for a sustainable natural environment" 2nd International Conference on Ecological Protection of the planet earth, Bio-environment and Bio-culture, 5-8 June 2003, National Palace of Culture, Sofia, Bulgaria, pp. 645-648.

Νιτσιάκος, Βασίλης Γ. (2001), «Λαογραφία και οικολογία», στο Χατζητάκη-Καψωμένου, Χρυσούλα (Επιμ.), *Ελληνικό Παραδοσιακός Πολιτισμός: Λαογραφία και Ιστορία*, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σελ. 106-113.